

A hand is shown holding a white rectangular sign. The sign has the text 'GADJE SE' on the top line and 'MOJ GLAS ČUJE?' on the bottom line, both written in a hand-drawn, black, uppercase font. The background is a warm, orange and yellow sunset sky with dark silhouettes of buildings and a person's head in the foreground.

GADJE SE
MOJ GLAS ČUJE?

Učešće mladih u procesima donošenja odluka

Istraživački izvještaj

Autor izvještaja:

Zlatan Jovanović, proMENTE socijalna istraživanja

Koautori izvještaja:

Eldar Ramić, Lejla Čehić, Merjem Alić i Sara Ninković, polaznici obuke

Izdavač:

Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini

Za izdavača:

Admir Mehić

Projektni koordinator:

Faruk Topuz

Dizajn:

Almedina Išerić

Ilustracija:

Ajla Ademović

Datum izrade izvještaja:

Decembar 2020, Sarajevo

Asocijacija srednjoškolaca u Bosni Hercegovini

Mula Mustafe Bašeskije 7, 71 000 Sarajevo, BiH

www.asubih.ba

Ova publikacija nastala je uz finansijsku podršku Fondacije Schuler Helfen Leben BiH. Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno stajališta Fondacije SHL.

ZAHVALNICA

Želimo izraziti našu iskrenu zahvalnost svima koji su doprinijeli izradi ovog izvještaja:

- » Jovani Jotanović i Azri Sorguč koje su vrijedno radile na organizaciji i implementaciji cjelokupnog istraživanja;
- » srednjoškolcima istraživačima koji su proveli ankete u svojim lokalnim zajednicama;
- » svim srednjoškolcima uključenim u istraživanje;
- » svim eksternim saradnicima koji su dali svoj doprinos kako bi ovaj izvještaj bio urađen na kvalitetan način.

6

Asocijacija srednjoškolaca
u Bosni i Hercegovini

7

proMENTE socijalna istraživanja

7

O obuci

9

01 Uvod

11

02 Metodologija

2.1 Dizajn istraživanja 11
2.2 Cilj istraživanja i istraživačka pitanja 12
2.3 Instrumentarij 12
2.4 Postupak 14
2.5 Isitanici 15

17

03 Rezultati

3.1 Psihološki aspekt (ne)djelovanja 17
3.2 Drušeno-politički stavovoi o učešću u procesima odlučivanja 19
3.3 U čemu je problem: percepcija problema lokalne zajednice 22
3.4 Šta (ne) radimo po tom pitanju: društveno-politička ponašanja 22
3.5 Kako i zašto se (ne) organizujemo: Članstvo u organizacijama 23

25

04 Zaključak

4.1 Smjernice za buduće inicijative

Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini

Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini (ASuBiH) je nevladina, nestranačka i nepolitička organizacija čiji je osnovni cilj poboljšanje statusa srednjoškolaca u zemlji i okupljanje svih mladih koji pohađaju srednju školu na prostoru BiH.

ASuBiH je osnovana 4. 11. 2007. godine na Osnivačkoj generalnoj skupštini u Sarajevu, podrškom preko 250 srednjoškolaca, predstavnika svojih lokalnih zajednica iz cijele Bosne i Hercegovine. Inicijativu za osnivanje ove organizacije, pored samih srednjoškolaca, pokrenula je njemačka fondacija Schuler Helfen Leben (SHL) koja je i generalni donator ASuBiH-a.

Do sada je ASuBiH odradila niz projekata i aktivnosti kojim je uspjela okupiti i aktivirati preko 10000 srednjoškolaca iz svih dijelova širom Bosne i Hercegovine. ASuBiH se bavi edukacijom srednjoškolaca, uključivanjem srednjoškolaca u proces donošenja odluka, radimo na izmjeni, dopuni i usvajanju zakonskih i političkih rješenja vezanih za srednjoškolce u Bosni i Hercegovini, zastupanjem srednjoškolaca u BiH, kao i saradnjom sa drugim organizacijama i srednjoškolcima u BiH, ali i šire.

ASuBiH je punopravni član OBESSU-a (Organising Bureau of European School Student Unions) od 2009. godine. ASuBiH je do sada učestvovao na mnogobrojnim OBESSU eventima širom Evrope.

Misija

Povećati stepen uključenosti srednjoškolaca u procesu donošenja odluka koje poboljšavaju njihov status u društvu kroz upoznavanje sa pravima srednjoškolaca i zastupanje ideja svih srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini koje doprinose poboljšanju njihovog života u zajednici.

proMENTE socijalna istraživanja

proMENTE pruža rješenja iz oblasti socijalnih istraživanja za firme i neprofitne organizacije. Sve što radimo – istraživanja, evaluacije, treninzi - bazirano je na znanstvenim postulatima.

proMENTE socijalna istraživanja je od svog osnivanja 2002. godine realizirao preko 200 istraživačkih projekata, od čega je oko 80 evaluacija projekata, što nas čini vodećom agencijom za istraživanja i evaluaciju u regiji. Pri realizaciji većine naših dosadašnjih istraživanja koristili smo višemetodski pristup, kombinirajući kvantitativne i kvalitativne podatke. Posjedujemo dugogodišnje iskustvo u dizajniranju istraživanja i statističkim analizama iz različitih društvenih oblasti.

Uspješno se služimo različitim instrumentima iz šireg spektra, od standardnih instrumenata kao što su intervjui sa ključnim izvorima ili pregled literature, do više inovativnih tehnika. Prvi na Balkanu smo sistematski primjenjivali tehnike Mapiranje ishoda i Najznačajnije promjene te smo rezultate publikovali i predstavili na međunarodnim konferencijama. Mnogi naši projekti su uključivali fokus grupe sa različitim grupama učesnika i na različite teme. Primjena tehnika varira, od istraživanja mišljenja javnog mjenja do prikupljanja stavova specifičnih grupa kao što su školski direktori.

O obuci

Ovo istraživanje je sprovedeno u sklopu obuke u organizaciji Asocijacije srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini (ASuBiH) i proMENTE socijalna istraživanja, koja je imala za cilj da polaznike podučiti osnovama naučno-istraživačkog rada kroz temu „Učešće mladih u procesima donošenja odluka u Bosni i Hercegovini“. U obuci koja je trajala od aprila do decembra 2020. godine, učestvovalo je 25 srednjoškolaca iz Banja Luke, Bihaća, Brčkog, Bugojna, Foče, Goražda, Gradačca, Jablanice, Modriče, Orašja, Rogatice, Sarajeva i Zenice.

“Istraživanje mi je pružilo priliku prvenstveno da naučim šta je to istraživanje i koji su osnovni elementi istraživanja. Zatim, pružilo mi je priliku da se upustim u diskusije o veoma “škakljivim” temama i da naučim kako se zapravo ponašati tokom diskusije. Osim toga, imala sam priliku približe istraživati koliko zapravo mladi učestvuju u procesima donošenja odluka na prostoru našedržave te negdje dalje, te koliko se tome pridaje značaja. Znam da sam to i prije mogla, ali s obzirom da sam to sada imala kao obavezan zadatak da uradim — uradila sam. Što se tiče obuka i sastanaka generalno, super je organizovano, uzevši u obzir situaciju sa pandemijom.”, Amila Duraković, učesnica obuka i članica tima mladih istraživača iz Brčkog.

Provedeno je ukupno 7 modula obuke, od čega je 6 jednodnevnih susreta održano online, a jedan četverodnevni susret uživo. Između svakog susreta polaznici su imali zadatke vezane za istraživački rad koje su provodili uz nadzor organizatora obuke. Kroz interaktivan rad, diskusije, predavanja i prateće materijale, polaznici su imali priliku da razvijaju kritičko promišljanje i usvajaju znanja o osnovama naučno-istraživačkog rada. Veliki naglasak je bio na participativnosti, te su polaznici imali priliku da daju svoje ideje za izmjene istraživačkog nacrtu.

“Čast mi je bila biti dio prve obuke uživo za Istraživanje o mladima u procesu donošenja odluka u BiH, kao jedan od istraživača. Iako nisam bio u mogućnosti biti tu prvi dan, drugi dan se uključujem u sam rad i sve aktivnosti te započinjem širiti svoje znanje o ovoj temi. Kroz praktične vježbe i zanimljive radionice, naš trener Zlatan nas je kako naučio dosta stvari, tako i motivisao za daljnji rad na ovom projektu. Trenutno me drži jako iščekivanje prema završetku Istraživanja i publikacije rezultata, da se iskoriste u dobre svrhe i poboljšanju statusa mladih u BiH.”, Ismar Ajkunić, učesnik Istraživanja iz Gradačca.

Kroz četiri dana obuke uživo polaznici su imali priliku produbiti temu učešća mladih u procesima odlučivanja kroz aktuelnu problematiku koja se tiče mladih, ali i čitavog bosanskohercegovačkog društva. Raspravljalo se o ulozi individualnih i društvenih faktora u procesima odlučivanja te o psihološkim procesima i stilovima koji stoje u pozadini donošenja odluka. Zatim se govorilo o logičkom rasuđivanju koje je temelj naučne metode, te smo ponavljali osnovne pojmove i faze istraživačkog procesa o kojima su učesnici imali priliku razgovarati na prethodnim online obukama, ovaj put na primjeru eksperimentalnog istraživanja o prosuđivanju. Znanje se po prvi put i praktično primijenilo. Učesnici su dizajnirali, proveli i prezentirali dva istraživanja, jedno na temu migrantske krize u Bosni i Hercegovini, i drugo o odabiru fakulteta. Učešće mladih u procesima donošenja odluka u Bosni i Hercegovini

Temu imigracija smo produbili vježbom kvalitativnih tehnika, odnosno kroz intervju sa gostom psihologom koji radi u jednom prihvatnom centru za migrante, te kroz debatu o tome da li su imigracije dobre za Bosnu i Hercegovinu. Intenzivna četverodnevna obuka se završila sa raspodjelom zadataka za naredne faze našeg istraživanja o učešću mladih u Bosni i Hercegovini u procesima odlučivanja.

“Ova edukacija je bila za mene jedno predivno iskustvo koje bih definitivno voljela ponoviti. Ušla sam neupućena u istraživanje, a izašla sa velikim znanjem. Naučila sam toliko, a u isto vrijeme se zblížila i upoznala sa srednjoškolicima širom BiH. Voljela bih da nastavimo da diskutujemo i analiziramo slične teme jer na nama ostaje budućnost, koju zajedno gradimo. Puno se radujem našem ponovnom susretu!”, Kiara Kurušević, učesnica Istraživanja iz Modriče.

Naposlijetku je provedena obuka za pisanje istraživačkog izvještaja, a četiri zainteresirana polaznika učestvovala su u pisanju studije koja se nalazi pred Vama. Osim toga, u izradi svakog segmenta ovog izvještaja, pod mentorstvom proMENTE-a učestvovali su i drugi polaznici obuke u manjoj ili većoj mjeri, što je naglašeno kroz tekst na odgovarajućim mjestima.

01. UVOD

Mladi ljudi u svakom društvu su socijalni kapital za budućnost. Oni bi trebali biti nositelji pozitivnih promjena koji uviđaju greške starijih generacija, raditi na poboljšavanju svega lošeg i održavanju svega dobrog što im je ostavljeno u naslijeđe. Paradoks koji se krije u ovoj naizgled jednostavnoj formuli funkcionisanja društvenog progressa je očigledan – kako mlađa generacija može ispraviti greške onih koji su ih odgojili, ako su u tom odgoju upisane te iste pogreške? Čini se očiglednim da država treba ulagati u svoju omladinu i da ta omladina treba biti aktivni učesnik u pozitivnim društvenim promjenama. Ali ako oba dijela ovog mehanizma zakažu, kako zainteresirani pojedinci i organizacije mogu djelovati da se on pokrene? Da li svoje aktivnosti trebaju usmjeriti prema državi ili prema mladima?

Brojni problemi funkcioniranja Bosne i Hercegovine jasno su vidljivi i u odnosu države prema mladima ili u nedostatku tog odnosa. Iako su prije više od deset godina usvojeni zakoni o mladima koji obavezuju sve nivoe vlasti da kreiraju i usvoje strategije za mlade, do danas su te strategije usvojene tek u 29 lokalnih zajednica u Federaciji BiH i u Republici Srpskoj. Strategije za mlade na lokalnom nivou posebno su važne jer se bave pitanjima i problemima koji se izravno odnose na njih i koje imaju vidljiv, neposredan utjecaj, poput formalnog i neformalnog obrazovanja, zapošljavanja i zdravstva. Čak i kada se strategije usvoje, otvara se pitanje njihove implementacije¹. Problem strategija prema mladima samo je jedan od brojnih pokazatelje nebrige države za ovu populaciju. Nezaposlenost preko 60% mladih², neadekvatnost obrazovnog sistema vidljiva u lošim rezultatima na PISA testiranju³, sveukupna politička klima i uvjeti života, kreiraju okolinu u kojoj se čini da mladi većinom biraju jedan od dva moguća puta: ostati i biti pasivan ili napustiti Bosnu i Hercegovinu. Prethodna istraživanja mladih u Bosni i Hercegovini pokazala su da više od polovine mladih nikada nije učestvovalo niti želi učestvovati u nekom obliku protesta, skupa ili demonstracija, dok blizu polovine mladih nije zainteresirano za politiku.⁴

Povećanje učešća mladih u procesima donošenja odluka jedan je od načina da istovremeno mladi ljudi postanu aktivniji i da se utječe na odnos vlasti prema mladima. Smisao građanske participacije je u dvosmjernoj komunikaciji od građana prema vlastima i od vlasti prema građanima. Na ovaj način gradi se demokratska kultura u kojoj se vlastodršci i mimo izbora pozivaju na odgovornost i donošenje onih odluka koje su u interesu svih građana. Bilo da se radi o učešću u kreiranju i usvajanju strategija za mlade, ili drugim problemima lokalne zajednice, obrazovanje učešće u procesima odlučivanja je jedan od osnova izgradnje temeljnog demokratskog funkcioniranja na lokalnom nivou.

1 Mladi bez perspektive jer su nadležni bez strateških rješenja. Mreža mira <https://www.mrezamira.net/vijesti/aktivnosti-mreze/mladi-bez-perspektive-jer-su-nadlezni-bez-strateskih-rjesenja/?fbclid=IwAR3uHJ0YOOBhJfJa6F7d8rFYXxEx1MTcJwRI3Y0tI9XL3ykXkiZzgA727RA>

2 Studija o mladima Bosna i Hercegovina 2018/2019. Friedrich-Ebert-Stiftung

3 PISA 2018 Izvješće za Bosnu i Hercegovinu. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

4 Politička kultura mladih u BiH. Mreža mira <https://www.mreza-mira.net/vijesti/kutak-za-aktivistice-iaktiviste/politicka-kultura-mladih-u-bih/>

Prva prepreka učešću u donošenju odluka je **psihološke** prirode i odnosi se na šire političke stavove, kao i one vezane za specifičnu problematiku, a koji upravljaju našim ponašanjima, odnosno našom (ne)aktivnošću. Ovo je jedan od najizazovnijih problema za prevazilaženje jer je pod snažnim utjecajem nepovoljne klime za mlade koju smo opisali na početku. Zatim je važna svijest o tome koji su to konkretni problemi koje je potrebno rješavati. Odnosno, mladi koji žele učestvovati prije svega moraju biti **informisani** o tome šta su problemi te lokalne zajednice i kako bi se oni mogli rješavati. Potrebno je znati kako doći do relevantnih informacija i kome se obratiti.

Specifičan način direktnog učešća u procesima odlučivanja u Bosni i Hercegovini zavisi i od toga iz kojeg dijela države mladi dolaze. Na nivou Bosne i Hercegovine ne postoji zakon o lokalnoj samoupravi, već su ti zakoni doneseni na nivou entiteta. Nadalje, učešće u neposrednom odlučivanju na lokalnom nivou regulisano je i statutima općina u kojima je navedeno koji su to nivoi i oblici učešća građana. Ukoliko su problemi lokalne zajednice već adresirani od strane lokalnih vlasti, građani treba da se informišu o tome kakve se odluke vezane za te probleme donose, pa tek onda da se uključe u proces putem različitih mehanizama.

Ako ti problemi lokalne zajednice nisu još prepoznati od lokalnih vlasti onda je zadatak mladih da rade na tome da se oni dovedu na dnevni red. Učešće u donošenju odluka i ukazivanje na bitne probleme lokalne zajednice može se odvijati putem različitih **mehanizama** poput učešća u javnim raspravama i tribinama, organiziranjem različitih protesta, pokretanjem peticija ili kroz usmjereno djelovanje različitih formalnih i neformalnih skupina poput nevladinih organizacija, pokreta, sekcija, sportskih i kulturnih udruženja.

Studija o učešću mladih u procesima donošenja odluka u Bosni i Hercegovini bavila se svim ovim specifičnim elementima te problematike. Nastojali smo detektirati koji su to važni aspekti na koje treba da se usmjere buduće inicijative koje budu imale za cilj da osnaže mlade ljude za učešće u pozitivnim promjenama u njihovim lokalnim zajednicama i to kroz učešće u procesima donošenja odluka.

02. METODOLOGIJA

2.1 Dizajn istraživanja

Cjelokupan istraživački proces koji je rezultirao ovom studijom bio je kompleksan i proveden je u vrlo specifičnim okolnostima. Istraživanje je realizirano u sklopu obuke grupe srednjoškolaca koja je imala za cilj da polaznike podučava osnovama naučno-istraživačkog rada i to kroz bavljenje temom učešća mladih u procesima donošenja odluka u Bosni i Hercegovini. Period u kojem su istraživanje i obuka realizirani (april-decembar 2020.) obilježen je pandemijom COVID-19 i pratećih mjera koje su vlasti poduzele na suzbijanju širenja ove bolesti. Ovaj globalni događaj značajno je utjecao na cjelokupan društveno-politički život, pa je samim tim uvjetovao i način realiziranja naše studije. Uzevši u obzir okolnosti u kojima je istraživanje provedeno, ali i sam predmet istraživanja, bili smo uslovljeni da se od početka vodimo sa četiri temeljna principa koja se međusobno nadopunjuju.

1. *Istraživanje sa učešćem (eng. participatory research)*: Istraživanje je podrazumijevalo učešće mladih iz ASuBiH-a u njegovoj provedbi. Stoga je i naš istraživački nacrt participativnog tipa. Ovakav tip istraživanja sa sobom donosi određene izazove s obzirom na to da uključuje ljude koji nisu trenirani istraživači (u našem slučaju srednjoškolci), a koji su direktno vezani za sam predmet istraživanja. Naprimjer, uobičajena istraživanja se susreću sa problemom osipanja ispitanika između dvije tačke mjerenja, dok u participativnom istraživanju može doći do osipanja istraživača što uveliko otežava proces.
2. *Učenje kroz rad (eng. learning by doing)*: Svi učesnici obuke su prošli edukaciju koja se bazira na naizmjeničnom teoretskom podučavanju i praktičnom radu. Sekvence učenja pratile su sekvence istraživačkog procesa. Učesnici su usvajali i primjenjivali nova znanja onim redoslijedom kojim se provodilo istraživanje. Prva dva principa su jako dobra za samu obuku, ali su sve faze istraživačkog procesa zbog ovoga značajno produžene. Osim toga, činjenica da su učesnici obuke imali priliku da sudjeluju u svim tim fazama, uslovlila nas je da uvedemo treći princip.
3. *Fleksibilan dizajn (eng. responsive design)*: Ovakva vrsta dizajna podrazumijeva konstantno revidiranje i adaptiranje metodologije tijekom procesa. Konstanta u cjelokupnom procesu bio je predmet našeg istraživanja (učesće mladih u procesima donošenja odluka u Bosni i Hercegovini), dok su u istraživačkom nacrtu napravljene revizije. Ove promjene najvećim dijelom su rezultat participativnog rada sa učesnicima koji su kroz obuku imali priliku da iskažu svoje ideje i stavove o svakom segmentu istraživanja, dok je određenog utjecaja imala i spomenuta pandemija.

4. *Kombiniranje metoda: konvergentno paralelni nacrt*: U procesu istraživanja korištena je kombinacija kvalitativnih i kvantitativnih metoda za triangulaciju podataka iz više izvora⁵. Ovaj pristup pojave opisuje i tumači nastojeći da se dobije holistički uvid i dublje razumijevanje predmeta kojim se istraživanje bavi⁶. Naš nacrt je konvergentno paralelni, što znači da u našem pristupu kvantitativni i kvalitativni elementi imaju jednaku važnost i odvijaju se neovisno i istovremeno, te se kombinuju za vrijeme interpretacije podataka⁷.

2.2 Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Generalni cilj našeg istraživanja bio je ispitivanje učešća srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini u procesima odlučivanja u njihovim lokalnim zajednicama. Specifična istraživačka pitanja od kojih smo pošli su:

1. *Da li srednjoškolci u Bosni i Hercegovini učestvuju u procesima odlučivanja?*
2. *Ako srednjoškolci u Bosni i Hercegovini učestvuju u procesima odlučivanja, u kojoj je to mjeri?*
3. *Ako srednjoškolci u Bosni i Hercegovini učestvuju u procesima odlučivanja, na koji način to čine?*

Poštujući participativni princip, naša istraživačka pitanja proširena su u sklopu obuke:

4. *Koje su to moguće psihološke determinante (ne)učestvovanja srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini u procesima odlučivanja*

2.3 Instrumentarij

Kvantitativni dio

U kvantitativnom dijelu istraživanja korišten je upitnik koji se sastojao od sedam dijelova. Polaznici obuke učestvovali su u kreiranju i pilotiranju ovog upitnika. Svi dijelovi upitnika su imali dvije rodno osjetljive verzije koje su se razlikovale samo prema oblicima određenih riječi.

1. Demografski podaci

Prvi dio upitnika odnosio se na demografske podatke ispitanika poput spola, starosti, mjesta prebivališta, zatim školskog uspjeha i razreda koji pohađaju.

2. Članstvo u organizacijama

Potom su ispitanici odgovarali na pitanja vezana za članstvo u sportskim, kulturnim, nevladinim i školskim organizacijama. Pitanja su zatvorenog tipa a ispitanici su odgovarali na jedan od 5 ponuđenih odgovora (*Da; Ne, ne zanimaju me takve organizacije; Ne, nije mi poznato da li ima takvih organizacija u mom mjestu; Ne, nema takvih organizacija u mom mjestu; Ne, nema takvih organizacija koje*

⁵ Olsen, Wendy. "Triangulation in social research: qualitative and quantitative methods can really be mixed." *Developments in sociology* 20 (2004): 103-118.

⁶ Milas, Goran. "Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima." Naklada Slap, 2005.

⁷ Sekol, Ivana, i Ivana Maurović. "Miješanje kvantitativnog i kvalitativnog istraživačkog pristupa u društvenim znanostima - Miješanje metoda ili metodologija?" *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work* 24.1 (2017).

se bave onim što mene zanima).

3. Problemi lokalne zajednice

Postavili smo jedno pitanje otvorenog tipa koje je glasilo „*Prema tvom mišljenju, šta je najveći problem tvoje lokalne zajednice?*“ i na koje su ispitanici slobodno odgovarali sa limitom od 50 riječi.

4. Društveno-politički stavovi

Set tvrdnji vezanih za društveno-političke stavove kreiran je za potrebe ovog istraživanja uz pomoć učesnika obuke. Ispitanici su procjenjivali stepen svog slaganja sa tvrdnjama na skali likertovog tipa od 1 (*U potpunosti se ne slažem*) do 5 (*U potpunosti se slažem*). Tvrdnje su dizajnirane tako da ispituju različite aspekte učešća u procesima odlučivanja, a neke od njih su „*Znam kome se obratiti za rješenje ako uočim problem u lokalnoj zajednici*“, „*Smatram da su peticije (prikupljanje potpisa) dobro sredstvo ostvarivanja zahtjeva građana i građanki*“ i „*Imam povjerenja u lokalne političare*“.

5. Društveno-politička ponašanja

Kako bismo ispitali društveno-politička ponašanja vezana za učešće u procesima odlučivanja, kreirali smo set tvrdnji koje imaju za cilj da ispituju da li su ispitanici upražnjavali različita politička ponašanja u protekle dvije godine. Uputa je glasila „*U protekle dvije godine sam:*“, a za period od dvije godine umjesto jedne (kako bi uobičajeno stajalo u setu pitanja ovakvog tipa) odlučili smo se zbog perioda u kojem je istraživanje provedeno, odnosno, zbog trajanja pandemije COVID-19. Uslijed mjera koje su vlasti sprovele kako bi se suzbile posljedice pandemije (naprimjer, ograničenje kretanja i javnog okupljanja), neka od ponašanja koja smo ispitivali (naprimjer, učešće u protestima i javnim tribinama, posjećivanje prostorija opštine ili mjesne zajednice) nisu bila moguća za ispoljiti u tekućoj godini.

6. Osobna potreba za strukturom

Nakon društveno-političkih ponašanja, ispitanici su ispunjavali Skalu osobne potrebe za strukturom (prim. prev. Personal need for structure). Skala se sastoji od 12 čestica koje se procjenjuju na skali likertovog tipa sa mogućim odgovorima od 1 (*Uopće se ne slažem*) do 6 (*U potpunosti se slažem*). Skala sadrži čestice poput „*Uznemiruje me kad se nađem u situaciji od koje ne znam šta da očekujem*“ i „*Postojanje stalne rutine omogućava mi da više uživam u životu*“. Nakon rekodiranja obrnuto bodovanih negativnih tvrdnji, viši ukupni rezultat na skali označava veću potrebu za strukturom⁸. Koeficijent pouzdanosti Cronbach-alfa tipa za ovaj instrument je zadovoljavajući i iznosi $\alpha = 0.71$.

7. Desničarska autoritarnost

Nakon Osobne potrebe za strukturom, posljednja skala koju su ispitanici ispunili je Skala desničarske autoritarnosti⁹ (prim. prev. Right-wing authoritarianism) koja se sastoji se od 12 čestica koje se procjenjuju na skali likertovog tipa sa odgovorima od 1 (*U potpunosti se ne slažem*) do 5 (*U potpunosti se slažem*). Skala sadrži čestice poput „*Poslušnost i poštovanje prema autoritetima su najvažnije vrijednosti koje djeca treba da nauče*“ i „*Ono što našoj zemlji stvarno treba, umjesto još "građanskih prava", je dobra čvrsta doza zakona i reda*“. Nakon rekodiranja obrnuto bodovanih negativnih tvrdnji, viši ukupni rezultat na skali označava izraženiju desničarsku autoritarnost. Koeficijent pouzdanosti Cronbach-alfa tipa za ovaj instrument je zadovoljavajući i iznosi $\alpha = 0.72$.

⁸ Neuberg, Steven L., and Jason T. Newsom. "Personal need for structure: Individual differences in the desire for simpler structure." *Journal of personality and social psychology* 65.1 (1993): 113.

⁹ Bob Altemeyer. "The Authoritarians" Winnipeg, Canada: Autor. (2006)

Na kraju čitavog upitnika, ispitanicima je ostavljen prostor za komentar. Prikupljeni kvantitativni podaci obrađeni su uz pomoć statističkog kompjuterskog programa IBM SPSS Statistics v25.

Kvalitativni dio

U kvalitativnom dijelu istraživanja korišteni su vodiči za polustrukturirani intervju sa pitanjima koja su kreirana u svrhu provođenja ovog istraživanja. Pitanja su se odnosila na probleme s kojima se suočavaju lokalne zajednice, te na uključenost mladih u društveno-političke aktivnosti i njihovo učešće u procesima odlučivanja.

2.4 Postupak

Za prikupljanje podataka u ovom istraživanju bili su zaduženi polaznici obuke koji su prethodno za to obučavani. Učešće u kvantitativnom i kvalitativnom dijelu istraživanja bilo je dobrovoljno. Prikupljanje podataka je sprovedeno krajem oktobra 2020.

Upitnici u sklopu kvantitativnog dijela istraživanja primijenjeni su putem interneta uz pomoć platforme Lime Survey. Učešće u ovom dijelu istraživanja bilo je anonimno. Za diseminaciju upitnika bilo je zaduženo 15 polaznika obuke koji su snowball metodom¹⁰ prikupljali ispitanike. Prvenstveno su to bili njihovi drugovi i drugarice iz razreda i iz njihove škole, a potom su to bili i drugovi i drugarice tih ispitanika. S obzirom na to da su polaznici obuke iz različitih dijelova Bosne i Hercegovine, tako smo osigurali i uzorak koji takođe pokriva teritoriju čitave države.

Ispitanici su dobili url link putem kojeg su mogli pristupiti upitniku gdje ih je na prvoj stranici dočekala sljedeća uputa:

„Dragi učenice, Hvala ti što pristaješ da sudjeluješ u istraživanju pod nazivom „Učešće mladih u procesima donošenja odluka“ koje sprovode Asocijacija srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini i proMENTE socijalna istraživanja. Tvoji odgovori će nam pomoći da dobijemo potpunu sliku o ovoj jako važnoj temi. Za ispunjavanje upitnika koji se nalazi pred tobom potrebno je oko 15 minuta. Svi tvoji odgovori su anonimni i neće se razmatrati pojedinačno već na nivou grupe. Molimo te da čitaš upute i pažljivo odgovaraš na pitanja. Nema tačnih ili netačnih odgovora, važno nam je samo tvoje iskreno mišljenje.“

Nakon prikupljenih upitnika, u sklopu kvalitativnog dijela istraživanja polaznici obuke su proveli polustrukturirane intervju sa četiri osobe koje su upoznate sa problematikom mladih u Bosni i Hercegovini. Napravljen je tonski zapis intervju koji je potom transkribiran.

¹⁰ Snowball metoda uzorkovanja počinje ciljanim odabirom ispitanika, koji zatim šire uzorak birajući druge ispitanike

2.5 Ispitanici

U kvantitativnom dijelu istraživanja učestvovalo je ukupno 539 ispitanika iz čitave Bosne i Hercegovine. Od toga je bilo 150 ispitanika muškog spola (27,8%) i 389 ispitanica ženskog spola (72,2%). Prosječna starost bila je 16,73 godina (SD=0.97), te je najmlađa osoba imala 14, a najstarija 19 godina. Detaljan pregled starosne strukture prikazan je u tabeli 1.

Starost	N	Procenat
14	2	0.4%
15	55	10.2%
16	160	29.7%
17	201	37.3%
18	112	20.8%
19	9	1.7%
Ukupno	539	100%

Tabela 1. Struktura uzorka po starosti

Kada je u pitanju razred koji pohađaju ispitanici, prilično je ujednačen broj u drugom, trećem i četvrtom razredu, dok je najmanji broj onih koji su prvi razred (N=75). S obzirom na to da je naše istraživanje fokusirano na srednjoškolce, iz uzorka je isključeno 17 ispitanika koji su odgovorili da su završili srednju školu. Detaljan pregled prikazan je u tabeli 2.

Starost	N	Procenat
Prvi	75	13.9%
Drugi	175	32.5%
Treći	163	30.2%
Četvrti	126	23.4%
Ukupno	539	100%

Tabela 2. Struktura uzorka prema razredu koji ispitanici pohađaju

Najveći broj ispitanika u uzorku u prethodnoj školskoj godini imao je uspjeh Odličan, njih čak 56,8%, dok onih koji ponavljaju razred u našem uzorku nema. Detaljan prikaz je u tabeli 3.

Školski uspjeh	N	Procenat
Nedovoljan (ponavlja razred)	0	0%
Dovoljan (2)	1	0.2%
Dobar (3)	38	7.1%
Vrlo dobar (4)	194	36.0%
Odličan (5)	306	56.8%
Ukupno	539	100%

Tabela 3. Struktura uzorka prema školskom uspjehu

U kvalitativnom dijelu istraživanja, polaznici obuke su proveli intervjue sa četiri ispitanika koji su uposlenici organizacija i institucija koje se direktno ili indirektno bave pitanjima mladih u Bosni i Hercegovini.

- » Abazović Lejla: Stručna saradnica za pitanja mladih Ministarstva za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
- » Čaušević Adis: Direktor Omladinskog centra Bugojno
- » Novaković Miloš: Opštinski odbornik u skupštini opštine Rogatica
- » Uzunović Kenan: službenik za mlade, Gradska Uprava grada Zenice – sektor za društvene djelatnosti.

03. REZULTATI

U skladu sa konvergentno paralelnim dizajnom istraživanja, kvantitativne i kvalitativne podatke ćemo kombinirano interpretirati kako bismo dobili jasniju sliku o fenomenu (ne)učestvovanja srednjoškolaca u procesima odlučivanja u lokalnim zajednicama u Bosni i Hercegovini.

Prije svega ćemo razmotriti nadređene psihološke konstrukte koji mogu stajati u pozadini odluke da se društveno djeluje ili ne (Osobna potreba za strukturom i Desničarska autoritarnost) a zatim i specifične stavove vezane za učešće u procesima istraživanja. Potom ćemo vidjeti šta je to što srednjoškolci vide kao najveće probleme u njihovim lokalnim zajednicama. Na poslijetku ćemo vidjeti koja su to ponašanja koja se poduzimaju vezana za učešće u procesima odlučivanja. Ovdje ćemo se posebno osvrnuti na članstvo u različitim organizacijama kao jednu od važnih prilika za planiranje budućih intervencija usmjerenih na povećanje učešća mladih u procesima odlučivanja.

3.1 Psihološki aspekti (ne)djelovanja

Osobna potreba za strukturom ima vrlo važne poveznice sa društveno-političkim ponašanjima. U naše istraživanje smo uveli ovu mjeru kako bi pobliže rasvijetlili kakvo je psihološko funkcioniranje u pozadini društveno-političkog (ne)djelovanja. Osobna potreba za strukturom nam govori o sklonosti osobe za rigidnim, nefleksibilnim, crno-bijelim stavovima i ponašanjima. Osoba sa visokom potrebom za strukturom tražit će neku vrstu okvira koji pruža jednoznačne odgovore o svijetu. Naprimjer, politike koje se zasnivaju na paradigmi prijatelj-neprijatelj, ksenofobne politike i politike usmjerene protiv manjina pružaju takav pojednostavljen pogled na stvari.

Prosječni rezultat na skali **Osobne potrebe za strukturom** je srednji do visok i iznosi 3,98 (SD=0,63) od maksimalnih 6. Najniži prosječni rezultat je 1,82 a najviši 5,64. Posebno visoki rezultati su na česticama „Mrzim mijenjati svoje planove u posljednjem trenutku“ (M=4,66; 82% ispitanika izražava slaganje sa ovom tvrdnjom u nekom nivou) i „Neugodno mi je kada pravila situacije nisu jasna“ (M=4,61; 87,1% ispitanika izražava slaganje sa ovom tvrdnjom u nekom nivou). Spol, starost, razred koji ispitanici pohađaju i njihov uspjeh nisu pokazali nikakav efekat na ukupnu razinu osobne potrebe za strukturom.

Možemo vidjeti da su ispitanici u našem uzorku skloni nešto rigidnijem promišljanju i funkcioniranju. Ovaj nalaz nam je jako važan jer pokazuje koliko je potrebno u inicijativama usmjerenim na društveno djelovanje (poput učešća u procesima odlučivanja) raditi i na onim aspektima koji se ne čine direktno povezanim kao što su divergentno mišljenje, kritičko mišljenje ili čak organizacija privatnih obaveza i zaduženja.

Pronašli smo statistički značajnu srednje jaku¹¹ pozitivnu korelaciju između ukupnih rezultata na skalama Osobne potrebe za strukturom i Desničarske autoritarnosti i ona iznosi 0.31 ($p < 0.01$). Ovakav rezultat je u skladu sa prethodnim istraživanjima veze ovih konstrukata. Korelacija ne podrazumijeva kauzalitet, ali ovakav rezultat nam ukazuje na povezanost ove dvije varijable, te da porast u jednoj može značiti i porast u drugoj. Što je veća potreba za strukturom, to je veća desničarska autoritarnost. To jest, kao što smo pojasnili, rigidni obrasci razmišljanja i ponašanja vode ka rigidnim ideologijama.

Prosječni rezultat na skali **Desničarske autoritarnosti** je srednji i iznosi 3,1 (SD=0,43) od maksimalnih 5. Najniži prosječni rezultat je 1,33 a najviši 4,25. Važno je obratiti pažnju na to koji stavovi u sklopu ove skale čine ovaj ukupni skor. Posebno su visoki rezultati na slijedećim česticama:

- » „Ono što našoj zemlji stvarno treba je jak, odlučan predsjednik vlade koji će uništiti zlo i vratiti nas na naš pravi put“ gdje je prosječni rezultat 4,32 (sa ovom tvrdnjom se slaže 81,5% ispitanika);
- » „Ono što našoj zemlji stvarno treba, umjesto još “građanskih prava”, je dobra čvrsta doza zakona i reda“ 3,96 (sa ovom tvrdnjom se slaže 73% ispitanika);
- » „Poslušnost i poštovanje prema autoritetima su najvažnije vrijednosti koje djeca treba da nauče“ 3,68 (sa ovom tvrdnjom se slaže 64,2% ispitanika);
- » „Pravi ključevi za “dobar život” su poslušnost, disciplina i vrlina“ 3,64 (sa ovom tvrdnjom se slaže 65% ispitanika).

Starost, razred koji ispitanici pohađaju i njihov uspjeh nisu pokazali nikakav efekat na ukupnu razinu Desničarske autoritarnosti. Kod **spola** smo pronašli statistički značajnu razliku u prosječnim rezultatima. Proveli smo t-test koji se pokazao značajnim ($p < 0.01$) sa efektom 0.17. Ispitanice ženskog spola postižu značajno niže rezultate ($M=3,06$) u odnosu na muške ispitanike ($M=3,21$). Ovakav rezultat je u skladu sa prethodnim istraživanjima ovog konstrukta i ukazuje nam da ispitanici muškog spola imaju veću razinu desničarske autoritarnosti.

Jasno vidimo da ispitanici u velikoj mjeri podržavaju vrlo rigidne autoritarne stavove koji su usmjereni na pojednostavljena, crno-bijela rješenja za društveno-politička pitanja. Ako se vratimo na priču o potencijalnim inicijativama usmjerenim na povećanje društveno-političkog aktivizma mladih, vidimo da je u sklopu toga korisno razmišljati i planirati rad na generalnijim političkim promišljanjima poput onih ispitivanih skalom Desničarske autoritarnosti. Dodatni argument za ovakvu preporuku ponudit ćemo kroz analizu stavova direktno povezanih sa učešćem u procesima odlučivanja.

11 Mala korelacija $r = 0.1$ do 0.29 ; Srednja korelacija $r = 0.3$ do 0.49 ; Visoka korelacija $r = 0.5$ do 1.0

3.2 Društveno-politički stavovi o učešću u procesima odlučivanja

Stavovi jednim dijelom upravljaju našim ponašanjima, pa je zbog toga bilo važno da u našem istraživanju razmotrimo kakvi su stavovi ispitanika koji se mogu direktno ili indirektno dovesti u vezu sa učešćem u procesima odlučivanja.

Jedan od preduvjeta za učešće u procesima odlučivanja je zainteresiranost za aktuelnu problematiku u društveno-političkim zbivanjima, kao i sposobnost da se pronađu informacije. Vidimo da se tek 23,9% ispitanika u određenoj mjeri interesuje za politiku (*Uglavnom se slažem+U potpunosti se slažem*), dok više od polovine (56,7%; *U potpunosti se ne slažem+Uglavnom se ne slažem*) politika ne interesuje. Kada se ovakav stav propita suženo kroz problematiku lokalne zajednice, vidimo da zainteresiranost raste gotovo tri puta i to na 67,5% (*Uglavnom se slažem+U potpunosti se slažem*).

Tvrdnja	Odgovor				
	U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Nisam siguran	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Interesujem se za politiku.	38.0%	18.7%	19.3%	15.4%	8.5%
Zanimaju me problemi u mojoj lokalnoj zajednici	5.6%	8.5%	18.4%	39.3%	28.2%
Znam kome se obratiti za rješenje ako uočim problem u lokalnoj zajednici	21.2%	16.1%	38.6%	15.8%	8.3%
Znam kako dobiti informacije o tome kako riješiti neki problem u mojoj lokalnoj zajednici	18.9%	16.5%	36.0%	21.9%	6.7%

Tabela 4. Interesovanje za politiku i traženje informacija

Kada je u pitanju informiranje, vidimo da 37,3% ispitanika ne zna kome bi se obratili za rješenje problema u lokalnoj zajednici, uz 38,6% onih koji nisu sigurni. Slično je i sa traženjem informacija o problemu u lokalnoj zajednici gdje 35,4% ispitanika ne zna gdje bi dobilo takve podatke, uz 36% onih koji nisu sigurni.

Možemo zaključiti da bi inicijative koje za cilj imaju povećanje učešća mladih u procesima odlučivanja trebale biti usmjerene na razumijevanje važnosti politike generalno. Takođe, takve inicijative trebaju mladima politiku približiti na njima razumljiv način (naprimjer, kroz probleme u njihovoj lokalnoj zajednici). Nadalje, neophodno bi bilo raditi na informiranju vezanom za rješavanje problema u lokalnoj zajednici.

U prilog našim ranijim tvrdnjama da je potrebno raditi na općenitijim političkim stavovima ide i slijedeći nalaz. Pronađene su statistički značajne, niske negativne korelacije Desničarske autoritarnosti sa tvrdnjama „Interesujem se za politiku“ ($r = -0.1$) i „Zanimaju me problemi u mojoj lokalnoj zajednici“ ($r = -0.038$). Iako su korelacije niske, ovakvi nalazi nas navode na pretpostavku da

što je viša desničarska autoritarnost, to je manje zanimanje za politiku i probleme lokalne zajednice.

Naredna faceta koja je važna za učešće u procesima donošenja odluka jeste povjerenje u institucije i političare. Iz tabele 5 vidimo da je u svim slučajevima ovo povjerenje jako nisko što može biti obeshrabrujuće za one koji se žele aktivirati. Ovo je još jedan aspekt koji bi morale adresirati inicijative usmjerene na povećanje učešća mladih u procesima donošenja odluka.

Pronašli smo još poveznica sa Desničarskom autoritarnošću. Postoje statistički značajne, niske pozitivne korelacije Desničarske autoritarnosti sa svim tvrdnjama vezanim za povjerenje u institucije i političare ($r = 0.109$; $r = 0.175$; $r = 0.158$; $r = 0.11$). Ovo nam ukazuje da veća desničarska autoritarnost podrazumijeva i veće povjerenje u političare i institucije.

Tvrdnja	Odgovor				
	U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Nisam siguran	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Imam povjerenja u državne institucije	20.2%	21.2%	42.7%	13.9%	2.0%
Imam povjerenja u lokalne političare	42.7%	26.7%	24.3%	5.2%	1.1%
Imam povjerenja u lokalne institucije (općina, mjesna zajednica...)	17.3%	22.4%	38.2%	18.9%	3.2%
Imam povjerenja u političare u Bosni i Hercegovini	57.9%	24.5%	15.2%	1.9%	0.6%

Tabela 5. Povjerenje u institucije i političare

Ispitali smo i stavove vezane za same mehanizme učešća u procesima odlučivanja, te smo dobili visoko slaganje sa svim tvrdnjama. Prije svega vidimo da za samu suštinu građanske participacije („Lokalne institucije bi trebale uvažavati mišljenje građana i građanki“) postoji vrlo visok stepen podrške od 93,7%. Slično je i sa stavovima prema samim mehanizmima učešća gdje stepen slaganja nigdje nije ispod 50%. Detaljan pregled ovih rezultata vidimo u tabeli 6.

Kao i kod prethodnih stavova, i ovdje imamo povezanost sa Desničarskom autoritarnošću u četiri slučaja. Statistički značajne, niske negativne korelacije pronađene su sa česticama „Protestima se mogu promijeniti stvari“ ($r = -0.094$), „Peticijama (prikupljanjem potpisa) se mogu promijeniti stvari“ ($r = -0.052$), „Podržavam proteste kao sredstvo ostvarivanja zahtjeva građana i građanki“ ($r = -0.117$) i „Podržavam rad nevladinih organizacija“ ($r = -0.18$). Sve ovo su indikatori da veća Desničarska autoritarnost rezultira nižom podrškom za različite mehanizme participacije.

Tvrdnja	Odgovor				
	U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Nisam siguran	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Lokalne institucije bi trebale uvažavati mišljenje građana i građanki	1.3%	0.6%	4.5%	22.3%	71.4%
Protestima se mogu promijeniti stvari	3.3%	4.3%	30.1%	38.8%	23.6%
Peticijama (prikupljanjem potpisa) se mogu promijeniti stvari	4.8%	8.5%	31.2%	42.5%	13.0%
Podržavam proteste kao sredstvo ostvarivanja zahtjeva građana i građanki	3.7%	5.0%	18.7%	35.4%	37.1%
Smatram da su peticije (prikupljanje potpisa) dobro sredstvo ostvarivanja zahtjeva građana i građanki	4.5%	8.2%	26.2%	42.1%	19.1%
Podržavam rad nevladinih organizacija	4.1%	2.0%	28.9%	26.0%	39.0%

Tabela 6. Mehanizmi učešća

Naposlijetku smo razmatrali i stavove o odlasku iz Bosne i Hercegovine kao važan aspekt motivacije za građanskom participacijom. Činjenica da neka osoba želi napustiti neku državu, upućuje nas na očigledan zaključak da ta osoba ne želi da se društveno politički aktivira u toj zemlji. Svoju budućnost u Bosni i Hercegovini vidi tek 28,9% ispitanika, uz 39,3% onih koji nisu sigurni. S druge strane, 42,3% ispitanika planira napustiti državu zastalno u nekom trenutku u budućnosti, uz približno jednak broj onih koji nisu sigurni u to (35,8%).

Tvrdnja	Odgovor				
	U potpunosti se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Nisam siguran	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Vidim svoju budućnost u Bosni i Hercegovini	16.9%	14.8%	39.3%	20.4%	8.5%
Planiram napustiti Bosnu i Hercegovinu zastalno u nekom trenutku u budućnosti	9.6%	12.2%	35.8%	20.2%	22.1%

Tabela 7. Odlazak iz Bosne i Hercegovine

3.3 U čemu je problem: percepcija problema lokalne zajednice

Mladima smo postavili pitanje otvorenog tipa u kojem smo tražili da nam u 50 riječi ili manje napišu šta je to što smatraju najvećim problemom njihove lokalne zajednice. Odgovori su pokazali da mladi prepoznaju širok dijapazon aktuelnih problema kao što su: ekološki problemi, infrastruktura, manjak sadržaja i prilika za mlade, problemi vezani za migrantsku krizu, nezaposlenost, pasivnost mladih, odlazak mladih, loš odnos ili nepostojanje odnosa lokalnih vlasti prema mladima, korupcija i mnogi drugi.

Odgovori ispitanika nude uvid u njihovu percepciju nepovoljne društvene klime u kojoj mladi ljudi žive. Njihovi vršnjaci su društveno neaktivni, a ukoliko si aktivni njihov glas se ne čuje.

„Najveći problem jest to što mladi nemaju pravo glasa i što se toliko ne podržavaju akcije koje mladi provode.“

„Nedostaje nam kreativnosti, ambicije, duha za napredovanje.“

Mladi su sposobni da detektiraju probleme u svojoj lokalnoj zajednici i nerijetko to rade vrlo artikulirano:

„Loša saradnja sa lokalnim vlastima je najveći problem moje lokalne zajednice. A ta loša saradnja potiče iz neadekvatnog i neadekvatnog sastava lokalnog organa uprave. Iz tog problema proizilaze drugi problemi kao što su problemi pasa lualica, nepostojanje Doma kulture, Omladinske banke, previsoke cijene prijevoza i sl.“

Međutim, u dosta odgovora je takođe vidljivo da su mladi nezadovoljni i svjesni problema, ali to artikuliraju veoma uopšteno i šturo.

Buduće inicijative trebaju pružiti mladima priliku da iskažu svoja nezadovoljstva i sve ono što vide kao problem u svojoj lokalnoj zajednici jer su za to očigledno sposobni, ali im je istovremeno potrebno pomoći da svoja promišljanja i opažanja iskažu na precizan i razumljiv način. Kombinirano sa prethodno spomenutim obučavanjem za pronalaženje relevantnih informacija, na ovaj način bi mladi već imali konkretan prvi korak u društveno-političkom aktivizmu.

3.4 Šta (ne) radimo po tom pitanju: društveno-politička ponašanja

Nakon razmatranja stavova o društveno-političkom djelovanju, ispitali smo i konkretna ponašanja. Možemo vidjeti da kod svih ponašanja imamo između 51,8% i 92,2% negativnih odgovora. **Najviši negativni** rezultat imamo kod pokretanja peticije što nije učinilo 92,2% ispitanika, te kod učešća u protestima što nije učinilo 85,7% ispitanika. Kada su u pitanju **pozitivni** odgovori, vidimo da je najviše ispitanika učestvovalo u potpisivanju peticije (48,2%) ili bilo članom neke nevladine organizacije (40,9%). Sveukupno, vrlo je niska razina djelovanja po pitanju korištenja različitih mehanizama koji bi mogli dovesti do učešća u procesima donošenja odluka.

Ponašanje	Odgovor	
	Da	Ne
U protekle dvije godine sam učestvovao u protestu	14.3%	85.7%
U protekle dvije godine sam pokrenuo peticiju	7.8%	92.2%
U protekle dvije godine sam potpisao peticiju	48.2%	51.8%
U protekle dvije godine sam prisustvovao javnoj tribini	24.7%	75.3%
U protekle dvije godine sam kontaktirao političara	14.9%	85.1%
U protekle dvije godine sam kontaktirao nekog vladinog službenika	18.6%	81.4%
U protekle dvije godine sam postavio sliku sa političkim sadržajem na društvene mreže	16.5%	80.5%
U protekle dvije godine sam volontirao u nevladinoj organizaciji	40.9%	59.1%
U protekle dvije godine sam posjetio prostorije Mjesne zajednice zbog nekog problema u lokalnoj zajednici	17.1%	82.9%
U protekle dvije godine sam posjetio prostorije Općine zbog nekog problema u lokalnoj zajednici	18.6%	81.4%

Tabela 8. Društveno-politička ponašanja

Ovakva situacija po pitanju manjka društvenog angažmana detektirana je kao problem i kroz intervju sa naša četiri sugovornika. Svi se slažu da izostaje konkretnija artikulirana društveno-politička aktivnost mladih, te da oni suštinski ne učestvuju u značajnoj mjeri u procesima odlučivanja. Jedan od naših sugovornika to komentira ovako:

„Ne volim da govorim da su mladih pasivni, ali na neki način smatraju da ne trebaju da se aktiviraju u određenim segmentima, kao na primjer u odnos sa vlastima, jer smatraju da ne mogu ništa promijeniti, što nije tačno. Naravno, nekada je draže otići na kafu ili prošetati nego otići na proteste, ali se upravo ti protesti tiču njih i direktno su vezani za njih. Mladi nisu samo budućnost već su i sadašnjost. Bez obzira što za neke procese treba vremena, vi (mladi) ste ti za koje mijenjate stvari i trebate misliti da će i oni koji dolaze poslije vas biti pod utjecajem vaših i naših poteza i odluka.“

3.5 Kako i zašto se (ne) organizujemo: Članstvo u organizacijama

Članstvo u organizacijama nam je značajno za učešće mladih u donošenju odluka jer svaka od ovih organizacija kroz svoje aktivnosti može da se potencijalno uključi u takve procese u njihovim

lokalnim zajednicama. Svi ispitanici sa kojima smo razgovarali u intervjuima, kao savjet za mlade koji žele biti aktivni učesnici u društvenim promjenama, navode upravo članstvo u vladinim, nevladinim, formalnim i neformalnim organizacijama.

Ukoliko se želi podsticati članstvo u različitim tipovima organizacija (a zatim i usmjereno djelovanje kroz njih), bitno je uzeti u obzir pojedinačne razloge zašto mladi odlučuju da se ne učlane u različite tipove organizacija, a oni se odnose na općenitu nezainteresiranost za takve organizacije, ili na nezainteresiranost zbog sadržaja koji one nude. Bilo bi zanimljivo ispitati koji su to tačno razlozi nezainteresiranosti, te kakvi su to tačno sadržaji različitih organizacija koji bi privukli mlade.

Kada je u pitanju članstvo u različitim organizacijama, *najveći broj ispitanika*, njih 263 (48,8%), je član neke **školske sekcije**. Oni koji nisu članovi sekcija, u najvećem broju slučajeva kao razlog tome navode da nema sekcija koje njih zanimaju (27,5% ili 148 ispitanika) ili da ih sekcije uopće ne zanimaju (15,4% ili 83 ispitanika).

U **sportskim organizacijama** poput sportskih klubova i škola je 37,3% (N=201) ispitanika u uzorku. Njih 32,5% (N=175) navodi da ih ne zanimaju takve organizacije, a 24,3% (N=131) da nema takvih organizacija koje se bave onim što njih zanima.

Ispitanici su članovi nekih **nevladinih organizacija** u 31,2% (N=168) slučajeva. Ukoliko nisu članovi, najčešće je to zato što ih takve organizacije ne zanimaju (47,9% ili 258 ispitanika) ili zato što nema takvih organizacija koje se bave onim što ih zanima (11,1% ili 60 ispitanika).

U **vijeću učenika** je 25,6% (N=138) ispitanika, dok njih 54% (N=291) uopće ne zanimaju takve organizacije. U 16% slučajeva (N=86) ispitanici kažu da se te organizacije ne bave onim što njih zanima.

Najmanji broj ispitanika, njih 136 (25,2%) je član neke **kulturne organizacije** poput kulturno umjetničkih društava. Oni koji nisu članovi takvih organizacija, kao razlog najčešće navode da ih one ne zanimaju (46,8% ili 252 ispitanika) ili da nema takvih organizacija koje se bave onim što njih zanima (17,3% ili 93 ispitanika).

Za svaku od navedenih organizacija, kao razlog što nisu članovi, ispitanici u najmanjem broju slučajeva navode da je to zato što im nije poznato da li ima takvih organizacija u njihovom mjestu (najmanje 3,3% najviše 7,1%) ili da uopće nema takvih organizacija u njihovom mjestu (najmanje 0,7% a najviše 4,5%). Na osnovu ovih podataka *ne možemo* zaključiti da postoji dovoljan broj prilika za mlade za članstvo u različitim organizacijama, ali važan zaključak koji *možemo* donijeti jeste da je percepcija srednjoškolaca takva da postoji dovoljno prilika za to.

Kada usporedimo udio ispitanika koji kao razlog članstva navode to što ih takve organizacije ne zanimaju, možemo vidjeti da je najmanje interesovanje za nevladine organizacije (47,9% ili 258 ispitanika ne zanimaju nevladine organizacije) i kulturne organizacije (46,8% ili 252 ispitanika ne zanimaju kulturne organizacije). Nasuprot tome, ukoliko pretpostavimo da odgovor „*Nisam član jer nema takvih organizacija koje se bave onim što mene zanima*“ znači da bi ispitanici bili članovi ako bi im se ponudio željeni sadržaj, onda je najveće interesovanje za školskim sekcijama (27,5% ili 148 ispitanika navodi da nisu članovi jer nema sekcija koje ih zanimaju) i sportskim organizacijama (24,3% ili 131 ispitanik navodi da nema sportskih organizacija koje se bave onim što njih zanima).

04. ZAKLJUČAK

Naša studija je ukazala na neke aspekte učešća mladih u procesima odlučivanja. Umjesto uobičajenog fokusiranja na mapiranje zakonskih propisa i legislativa, odlučili smo da se pokušamo uhvatiti u koštac sa problemom pasivnosti mladih u Bosni i Hercegovini koja im se tako često pripisuje. Postavili smo širok generalni cilj istraživanja koji je podrazumijevao ispitivanje učešća srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini u procesima odlučivanja u njihovim lokalnim zajednicama. Ovaj cilj smo razradili kroz specifična istraživačka pitanja na koja smo kroz istraživanje ponudili odgovore.

» *Da li srednjoškolci u Bosni i Hercegovini učestvuju u procesima odlučivanja?*

Srednjoškolci u Bosni i Hercegovini ispoljavaju određena ponašanja (učestvovanje u protestima, potpisivanje i pokretanje peticija, prisustvovanje javnoj tribini, kontaktiranje političara i vladinih službenika, dijeljenje političkih sadržaja na društvenim mrežama, volontiranje u nevladinim organizacijama, posjećivanje općine i mjesne zajednice) koja upućuju na društveno-politički angažman i učešće u procesima odlučivanja.

» *Ako srednjoškolci u Bosni i Hercegovini učestvuju u procesima odlučivanja, u kojoj je to mjeri?*

Spomenuta ponašanja izražena su u vrlo maloj mjeri, te u većini slučajeva ih ispoljava manje od petine mladih. Izuzetak je visok procenat potpisivanja peticija (48,2%) i volontiranja u nevladinim organizacijama (40,9%).

» *Ako srednjoškolci u Bosni i Hercegovini učestvuju u procesima odlučivanja, na koji način to čine?*

Ako se fokusiramo na dva najzastupljenija ponašanja, vidimo da je jedno od njih prilično pasivan i marginalan vid učešća kroz potpisivanje peticija (nasuprot pokretanju peticija što je činilo tek 7,8% ispitanika), dok je drugo ponašanje vrlo proaktivan vid učešća kroz volontiranje u nevladinim organizacijama. Dodatnim istraživanjima bilo bi potrebno ispitati djelovanje nevladinih organizacija u koje su mladi uključeni, te utvrditi na koji način djeluju i da li je njihovo sudjelovanje u procesima odlučivanja direktno ili indirektno.

» *Koje su to moguće psihološke determinante (ne)učestvovanja srednjoškolaca u Bosni i Hercegovini u procesima odlučivanja?*

Pokazali smo da su jako važni politički stavovi i kognitivni procesi u širem smislu (osobna potreba za strukturom i desničarska autoritarnost), koji su povezani sa specifičnim stavovima vezanim za učešće u procesima odlučivanja. Srednjoškolci pokazuju donekle rigidne obrasce promišljanja koje vode ka autoritarnim, antidemokratskim političkim stavovima, koji su zatim negativno povezani sa stavovima o učešću u procesima odlučivanja.

4.1 Smjernice za buduće inicijative

Inicijative koje bi imale za cilj da osnaže mlade ljude i povećaju njihovo učešće u procesima odlučivanja, trebaju biti sveobuhvatne u svom pristupu. Kroz naše istraživanje izdvojilo se devet smjernica koje mogu poslužiti kreatorima budućih inicijativa da ostvare upravo takav pristup.

Naše istraživanje je dalo uvid u nešto rigidnije promišljanje i funkcioniranje mladih ljudi, a koje stoji u pozadini usvajanja autoritarnih i antidemokratskih stavova. U skladu sa ovim, iako se možda na površini ne čini da je to važno za društveno-političko djelovanje, **(1) buduće inicijative bi trebale imati pristup koji promovira fleksibilnost u razmišljanju i djelovanju.**

Zastupljenost autoritarnih, antidemokratskih stavova kod mladih jedna je od prepreka za društveno-političko djelovanje usmjereno ka pozitivnim promjenama. Pokazalo se da su ovakvi stavovi povezani i sa specifičnim stavovima o učešću u procesima odlučivanja. **(2) Za buduće inicijative bilo bi važno raditi upravo na problematiziranju širih političkih stavova koji se na površini ne čine direktno vezanim za procese odlučivanja.** Važno je uz to naglasiti da je ovdje riječ o generalnoj tendenciji kod mladih ljudi i da bi bila greška posmatrati ih kao monolitnu skupinu u kojoj svaka jedinka ima iste karakteristike, jer je ona heterogena po brojnim drugim parametrima. Na primjer, u našem istraživanju smo pronašli spolne razlike po pitanju autoritarnih stavova, a iz prethodnih istraživanja je poznato da su politički stavovi povezani i sa brojnim drugim faktorima poput prebivališta (razlika ruralno-urbano) ili socio-ekonomskog statusa. Osvještavanjem kompleksnosti i višeznačnosti društveno-političkih problema trebalo bi ukazati na to da oni zahtijevaju ista takva rješenja.

Kod mladih je na prvi pogled prisutna nezainteresiranost za politiku, ali čim se takvi stavovi propituju njima bliskim jezikom, odnosno kada se „politika“ zamjeni sa „problemi lokalne zajednice“, dobijamo znatno više rezultate. **(3) Buduće inicijative o učešću u procesima odlučivanja sa mladima trebaju komunicirati kroz „opipljive“ probleme koji su im razumljivi i čije posljedice mogu lakše pojmiti.** Dakle, od širih političkih stavova, treba ići ka onim specifičnijim, ali ne treba nijedno od to dvoje izostaviti.

Mladi su sposobni da detektiraju probleme u njihovim lokalnim zajednicama, ali to ponekad čine na uopšten i neprecizan način. **(4) Buduće inicijative bi im trebale omogućiti da iskažu te probleme, te im pomoći da to učine precizno i informirano.**

Pokazalo se da mladi ne znaju kome se obratiti za rješavanje lokalnih problema niti gdje bi mogli pronaći informacije koje bi im pomogle. **(5) Buduće inicijative koje za cilj imaju povećanje učešća mladih u procesima odlučivanja trebaju raditi na podučavanju mladih o njihovim pravima i mogućnostima u lokalnoj zajednici, ali i na usvajanju okvirne strategije djelovanja koja se može primijeniti na raznovrsne probleme.** Izrada alata poput hodograma za lokalno djelovanje mogla bi koristiti mladima koji se žele aktivirati na rješavanju problema ali ne znaju gdje početi.

Povjerenje u političare i državne institucije veoma je nisko kod mladih. Ovakvi stavovi mogu biti prepreka za poticanje društveno-političkog djelovanja i **(6) buduće inicijative bi morale uzeti u obzir generalno nepovjerenje u političare i državne institucije.** Iako politička klima i (ne)funkcioniranje državnih institucija umnogome opravdavaju ovo nepovjerenje, važno je promišljati kako strateški djelovati a da nam ono ne bude prepreka.

Mladi ljudi vjeruju da lokalne institucije trebaju uvažavati stavove građana, te imaju većinom pozitivne stavove prema mehanizmima učešća (protesti, peticije, rad nevladinih organizacija) i vjeruju da se njihovim korištenjem mogu napraviti promjene. Ovakvi stavovi ohrabruju i predstavljaju svojevrsan preduslov za korištenje takvih mehanizama na šta bi se mogle osloniti i **(7) buduće inicijative kroz koje bi mlade trebalo podučiti kako funkcioniraju konkretni mehanizmi kojima se mogu koristiti u ostvarivanju svojih društveno-političkih ciljeva.**

Povezano sa prethodnom smjernicom, pokazalo se da mladi trenutno ispoljavaju malo ponašanja vezanih za učešće u procesima donošenja odluka, odnosno da koriste mali broj mehanizama koji su im na raspolaganju. Izuzetak koji je ujedno i prilika predstavljaju nevladine organizacije u kojima je skoro polovina mladih volontirala. Osim nevladinih, mladi su članovi i različitih školskih, sportskih i kulturnih organizacija. Sve ovo nam ukazuje na to da **(8) buduće inicijative trebaju ispitati kakvi su sadržaji postojećih organizacija (nevladinih, sportskih, kulturnih...) u kojima su mladi učlanjeni, te surađivati s njima kako bi osvijestili društvenopolitičku dimenziju njihovog djelovanja i kako bi radili na usmjeravanju njihovih aktivnosti ka učešću u procesima odlučivanja.**

Naše istraživanje je pokazalo da veliki broj ispitanika ne vidi svoju budućnost u Bosni i Hercegovini i da je planira napustiti zastalno u nekom trenutku. Ovo je samo još jedan u nizu sličnih pokazatelja ovog trenda. U kontekstu našeg istraživanja, odlazak mladih je ozbiljna prepreka u motiviranju učešća u procesima odlučivanja, ali **(9) svaka buduća inicijativa koja se bude bavila mladima, ujedno se manje ili više direktno bavi i problemom njihovog napuštanja Bosne i Hercegovine, te je neophodno da taj problem na pravi način adresira.**

A. Adenovic
2013